

Διονύσης Μπερερής

ΟΙ ΔΗΜΑΡΧΟΙ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Πίνακας περιεχομένων

ΟΙ ΔΗΜΑΡΧΟΙ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ (1836 - 2014).....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ Το Μεσολόγγι στο διάβα του χρόνου.....	5
Ιστορικό Διάγραμμα Διοίκησης της χώρας.....	10
Νομός Ακαρνανίας και Αιτωλίας.....	14
Επαρχία Μεσολογγίου.....	18
Δήμος Μεσολογγίου.....	19
Η πόλη του σπαθιού και του λόγου.....	21
Κιβωτός Εθνικής Μνήμης.....	25

**ΟΙ ΔΗΜΑΡΧΟΙ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
(1836 - 2014)**

ΑΑ	Από	Έως	Όνοματεπώνυμο
1	1836.....	1838.....	Στάμος Στάικος
2.	1838.....	1839.....	Δημήτριος Καψάλης
3.	1839.....	1841.....	Πέτρος Α. Παπαλουκάς
4.	1841.....	1842.....	Παναγιώτης Τιμπουράκης
5.	1842.....	1845.....	Παναγιώτης Τιμπουράκης
6.	1845.....	1846.....	Πέτρος Α. Παπαλουκάς
7.	1846.....	1848.....	Στάμος Στάικος
8.	1849.....	1850.....	Πέτρος Καψάλης
9.	1850.....	1852.....	Παναγιώτης Τιμπουράκης
10.	1852.....	1854.....	Παναγιώτης Τιμπουράκης
11.	1854.....	1856.....	Παναγιώτης Τιμπουράκης
12.	1857.....	1859.....	Γεώργιος Διαλετης
13.	1860.....	1862.....	Γεώργιος Διαλετης
14.	1862.....	1862.....	Πέτρος Ι. Γουναράκης
15.	1862.....	1862.....	Ζ.Π. Βάλβης
16.	1862.....	1866.....	Σπυρίδων Μαχαλιώτης
17.	1866.....	1868.....	Στάμος Δ. Μακρής
18.	1868.....	1870.....	Σπυρίδων Μαχαλιώτης
19.	1870.....	1874.....	Ιωάννης Α. Γιαννόπουλος
20.	1874.....	1878.....	Ιωάννης Α. Γιαννόπουλος
21.	1878.....	1881.....	Ιωάννης Α. Γιαννόπουλος
22.	1882.....	1883.....	Δημήτριος Ζαροκανέλης
23.	1883.....	1887.....	Ηλίας Παπαδόπουλος
24.	1887.....	1891.....	Γεώργιος Δ. Μακρής
25.	1891.....	1895.....	Παναγιώτης Α. Καψάλης
26.	1895.....	1899.....	Γεώργιος Δ. Μακρής
27.	1899.....	1903.....	Σωκράτης Ι. Στάικος
28.	1903.....	1907.....	Σωκράτης Ι. Στάικος
29.	1907.....	1912.....	Σωκράτης Ι. Στάικος
30.	1912.....	1916.....	Ελευθέριος Σπετσιέρης
31.	1916.....	1920.....	Ελευθέριος Σπετσιέρης
32.	1920.....	1925.....	Ελευθέριος Σπετσιέρης
33.	1925.....	1929.....	Χρήστος Γ. Ευαγγελάτος
34.	1929.....	1934.....	Χρήστος Γ. Ευαγγελάτος
35.	1934.....	1944.....	Χρήστος Γ. Ευαγγελάτος
36.	1944.....	1945.....	Χρήστος Αρ. Μπασαγιάννης
37.	1945.....	1946.....	Ιωάννης Μακρής
38.	1946.....	1946.....	Κωστάκης Π. Πετρόπουλος
39.	1946.....	1946.....	Κ. Τημενίδης
40.	1946.....	1946.....	Γ. Σατραζέμης
41.	1946.....	1950.....	Χρήστος Γ. Ευαγγελάτος
42.	1951.....	1954.....	Ιωάννης Λυκούδης
43.	1954.....	1959.....	Ιωάννης Λυκούδης
44.	1959.....	1964.....	Χρήστος Γ. Ευαγγελάτος
45.	1964.....	1967.....	Χρήστος Αρ. Μπασαγιάννης

46.	1967.....1967.....	Γεώργιος Κιτσινέλης
47.	1967.....1967.....	Φίλιππος Δ. Μελισσάρης
48.	1967.....1972.....	Νικόλαος Σπ. Βούλγαρης
49.	19721973.....	Γεώργιος Ν. Χρυσόγελος
50.	1973.....1974.....	Δημήτριος Χονδρός
51.	1974.....1975.....	Δημήτριος Παπανίκος
52.	1975.....1978.....	Σώζων Σπ. Μηλιώνης
53.	1979.....1982.....	Κώστας Θ. Αντωνίου
54.	1983.....1986.....	Κώστας Θ. Αντωνίου
55.	1987.....1990.....	Δημήτριος Π. Ζωγράφος
56.	19911994.....	Κώστας Γ. Ρεπάσος
57.	1995.....1998.....	Δημήτριος Σωκ. Παλκογιάννης
58.	19992002.....	Κώστας Γ. Ρεπάσος
59.	2003.....2006.....	Γεώργιος Β. Πρεβεζάνος
60.	20072010.....	Ιωάννης Χρ. Αναγνωστόπουλος
61.	20112014.....	Παναγιώτης Α. Κατσούλης
62.	2014.....	Νικόλαος Γ. Καραπάνος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Το Μεσολόγγι στο διάβα του χρόνου

Το Μεσολόγγι είναι μια πόλη σχετικά νέα που εμφανίζεται τον 16ο αιώνα. Πρώτη μνεία του ονόματος της γίνεται από τον Ενετό ιστορικό Πάολο Παρούτα, στην ιστορήση της ναυμαχίας της Ναυπάκτου, 7 Οκτωβρίου 1571¹. Μια άλλη, όμως, μαρτυρία του αρχειοφύλακα Λεωνίδα Χ. Ζώη, ανάγει την ίδρυση του οικισμού σχεδόν μισόν αιώνα νωρίτερα, αφού αναφέρεται στην ύπαρξη συμβολαίων που υπάρχουν στο Αρχαιοφυλάκειο της Ζακύνθου, μεταξύ Ζακυνθινών και Μεσολογγιτών με ημερομηνίες 3 Σεπτεμβρίου 1528, 20 Ιουλίου 1545 και 11 Απριλίου 1572.²

Αρχικά το Μεσολόγγι υπαγόταν στον Καζά (επαρχία) Αγγελοκάστρου. Αργότερα, μεταξύ 1670-1675, αποτέλεσε μαζί με το Αιτωλικό (Ανατολικό) ιδιαίτερο βοεβοδαλίκι, το οποίο, το 1684, αποσπάστηκε από τους Τούρκους και υπήχθη στους Βενετούς.³

Το 1688, όπως μας πληροφορεί ο Τούρκος περιηγητής Εβλιά Τσελεμπή, το Μεσολόγγι είχε 300 σπίτια κεραμοσκέπαστα, 1.400-1.500 κατοίκους, και τις παραμονές της Επανάστασης έφτασε τα 800.⁴ Το 1848 αριθμούσε 4.751 κατοίκους, το 1896 11.015 και το 2011 κατοικούσαν στην πόλη 12.785 κάτοικοι.⁵

Οι πρώτοι οικιστές του κατοίκησαν πάνω σε τρία νησάκια, που σχημάτιζαν μια μικρή χερσόνησο. Το ένα ήταν ανάμεσα στην Αγία Παρασκευή και το Δροσίνειο Ορφανοτροφείο, το άλλο προς την κεντρική πλατεία Μ. Μπότσαρη και το τρίτο γύρω από την εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνος.

1 Κ.Α. Στασινόπουλου: Μεσολόγγι, 1926, σελ. 28. «Πρώτη η ναυμαχία διέκρινε τον εκ Ναυπάκτου ορμήσαντα τουρκικόν στόλον, μόλις αυτή έκαμψε το ακρωτήριο, όπου είναι τα ιχθυοτροφεία, τα οποία οι Έλληνες ονομάζουν Μεσολόγγι».

2 Κ.Α. Στασινόπουλου, ό.π. σελ. 79.

3 Σπ. Τρικούπη: Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως, εκδόσεις Χ. Πάτση, Τ.Α'- Β' σελ. 228, «...ότι μετά τίνα μάχην πλησίον του Μεσολογγίου εν έτει 1684, το Ανατολικόν, το και κατ' αυτόν Νατολικόν και το Μεσολόγγι απεσπάσθησαν των Τούρκων και υποτάχθησαν εις τους Βενετούς».

4 Εγκ. Πάπυρος - Λαρούς: Αθήνα 1985, τεύχος 41, Β. Σφυρόερα, σελ. 340.

5 Τα Αιτωλικά: Αθήνα 2005, τεύχος 5, σελ. 103, Ν.Α. Κολόμβια.

Το Μεσολόγγι προ του 1781 απ' το ζωγράφο Louis Fauvel.

Οι περισσότεροι Μεσολογγίτες χρησιμοποιούσαν για κατοικία τους πελάδες, που ήταν καλύβες πλεγμένες με ειδικό αδιάβροχο χορτάρι που λεγόταν ρένα και καλάμια και στηρίζονταν πάνω σε πασσάλους. Υπήρχαν όμως στην πόλη και πολλά αρχοντικά, μεγάλα και ευπρόσωπα κτίρια, όπως το «*Σαράι*» (τούρκικο διοικητήριο στα χρόνια της σκλαβιάς που το ονόμαζαν «*βοϊβοντικό*»)⁶, ιδιοκτησία των Μποτσαραίων μετά την επανάσταση, το οποίο κάηκε το 1949 και βρισκόταν βορείως απ' το σημερινό Δημαρχείο - Πινακοθήκη, τα Καφαλαίικα σπίτια (σ' ένα απ' αυτά έμεινε και πέθανε ο Λόρδος Βύρων) και τ' αρχοντικά των Παλαμάδων, Τρικούπηδων, Βάλβηδων, Ραζηκότσικα, Δεληγιώργη, Παπούλα, Σιδέρη, Σμαιλογιάννη.⁷ Οι φτωχοί ξωμάχοι, κατοικούσαν στο ΒΑ άκρο της πόλης, που γειτόνευε με τον κάμπο, έμεναν σε λασπόχτιστες καλύβες και γι' αυτό τους αποκαλούσαν «*καλυβιώτες*». Την ονομασία Καλύβια την κράτησε η συνοικία αυτή μέχρι και σήμερα.

Ως προς την κοινωνική δομή του Μεσολογγίου, θα λέγαμε «...ότι περνά από πολλές και διαφορετικές φάσεις. Από τον πειρατή του 16ου αιώνα... στο ναυτικό και στον караβοκύρη και στη συνέχεια στους ψαράδες της λιμνοθάλασσας. ...Αλλά η παραγωγική και κοινωνική δομή του Μεσολογγίου δεν συγκροτείται μόνο από τους κυρίαρχους «επαγγελματικούς τύπους». Είναι πλούσια και πολυσύνθετη. ...και αυτός ο κοινωνικός συνδυασμός, αυτή η ώσμωση του ναυτικού, του ψοφά και του Επτανησίου, διαμορφώνει αυτόν του «ανοιχτού χαρακτήρα» άνθρωπο του Μεσολογγίου».⁸

Κύριες ασχολίες των Μεσολογγιτών, εκτός από την εντατική εκμετάλλευση της λιμνοθάλασσας με τα νοστιμότατα ψάρια και το εκλεκτό αυγοτάραχο, όσο και το άφθονο άσπρο και μαύρο αλάτι, ήταν η ναυτιλία,

6 Το βρίσκουμε και με τις ονομασίες: Καγκελαρία, Κονάκι, Εθνικό Παλάτι, Δεσμωτήριο, Βοϊβονταλίκι, Τοπ Χανές, Awsemal, Maison du Gouverneur, Regierungsgebäude και χρησίμευσε κατά καιρούς ως σχολείο, στρατιωτικό νοσοκομείο, προσφυγικός καταυλισμός, για να καταλήξει σε στάβλο και συνεργείο αυτοκινήτων.

7 Κ. Πετρόπουλου: Σκηές Εθνικού Μεγαλείου, Αθήνα 1971, σελ. 33.

8 Π. Κατσούλη: Μεσολόγγι 1830 - 1940, Μεσολόγγι 2010, σελ. 38-42.

το εμπόριο και η γεωργία.

Το Μεσολόγγι είχε αναπτυγμένη ναυτιλία και μάλιστα στην εποχή της μεγάλης ακμής του λειτούργησαν και ναυπηγεία για μεγάλα σκάφη. Είχε το πρώτο ναυπηγείο στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Σ' αυτό βοήθησε και η σχετικά εύκολη προμήθεια της πρώτης ύλης, αφού τα κοντινά μεγάλα δάση βελανιδιάς του Αρακύνθου παρείχαν άριστης ποιότητας ναυτική ξυλεία.⁹

Ο εμπορικός του στόλος, ήταν ο πρώτος στην Ελλάδα μέχρι τα Ορλωφικά. Το 1735 αριθμούσε 150 νηολογημένα μεγάλα σκάφη στο λιμάνι του, γνωστό ως τα σήμερα με την ονομασία «Καραβοστάσι», που βρίσκεται ανατολικά του Βασιλαδιού (Αη-Σώστης) περί τα 500 μέτρα, όπου τα πλοία παρέμεναν αγκυροβολημένα αρόδο και αποτελούσε σημαντική πηγή πλούτου για ολόκληρο τον πληθυσμό.¹⁰ Διαφωτιστικές σχετικά με τη ναυτιλία του Μεσολογγίου υπήρξαν οι εκθέσεις των προξένων της ενετικής δημοκρατίας (1764). Αναφέρεται ότι από τα 48 Μεσολογγίτικα σκαριά, τα 36 είχαν ναυπηγηθεί στο Μεσολόγγι και από τα 23 Αιτωλικιώτικα, τα 14.

Τα "Καλά Καθούμενα" και το εικονοστάσι του Αγίου Ιωάννου

Σχετικά με την προέλευση της ονομασίας της πόλης ως «Μεσολόγγι», διατυπώθηκαν από τους ιστορικούς ερευνητές, διάφορες ετυμολογίες.

Αναφέρουμε μερικές, όπως, ότι προέρχεται εκ του “Μέσου - λόγγος” (Leake), , άποψη που υιοθετεί και η Σ.Κ. Αλεξανδροπούλου, ή εκ του Δαλματικού *messo - laghi* (Τηλέμαχος Κωστάκης), | που σημαίνει μέσα στη λίμνη, λιμνοχώρι.

Ο καθηγητής Β. Κατσαρός υποστηρίζει ότι η ονομασία μπορεί να προήλθε από τα λογγάσια (λόγγια), δηλαδή τους διάτρητους λίθους, όπου

9 Σ. Κ. Αλεξανδροπούλου: Αιτωλοακαρνανικά μελετήματα, έκδοση Καραβία Αθήνα 2000, σελ. 111.

10 Κ. Πετρόπουλου: ό.π., σελ. 34.

πρόσδεναν τα πλοία τους στο «μέσα λιμάνι» και στο «έξω καραβοστάσι».

Τέλος ο ιστοριοδίφης Σπ. Σακαλής αναφερόμενος σε δυο τοπωνύμια messalongia και messalungia, εκτυπωμένα αντιστοίχως σε γαλλικό χάρτη περίπου το 1700 και σε αγγλικό που περιελήφθη στο βιβλίο του R.Chandler εκδόσεως 1776 γράφει: «[...] Η ονομαστική πληθυντική της λέξεως *Messalongia* διά της καταλήξεως «α», φανερόν ότι προσδιορίζει εννοιολογικά ολόκληρη την εσωτερική έκταση της κολπολίμνης. Ο επικρατέστερος λιμναίος οικισμός των ψαράδων και αποτραβηγμένων εκεί κουρσάρων, μεταγενέστερος της προαιώνιου κολπολίμνης, στερούμενος επωνύμου, φυσικό είναι να έλαβε το όνομά του από την λίμνη που τον ανέθρεψε. »¹¹ Δαλματική θέλει την προέλευση της ονομασίας ο Κ.Α. Πετρονικολός που θεωρεί ότι ο πρώτος οικισμός προήλθε από τους ναυτικούς που κατέβηκαν από την Πάργα και τη Δαλματία. Άλλοι δίνουν άλλες ετυμολογίες.¹²

Για τις ομορφιές αυτής της πόλης θ' ακούσουμε τον ύμνο ενός Μεσολογγίτη, νοσταλγού της παλιάς μεσολογγίτικης ζωής, που αναθυμάται τα «Καλά Καθούμενα» και «Το Βελούχι» του Κώστα Καλιαντέρη.¹³

«Δυο μεγάλες δυνάμεις δημιουργούν και διατηρούν την ομορφιά του Μεσολογγίου: η φύση και η ιστορία» θα γράψει Ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος σ' ένα από τα οδοιπορικά περιγραφικά του κείμενα «Ιερά πόλις».

Κι ένας άλλος, θεμιστοπόλος αυτός, ο Π. Δελαπόρτας, θα μας πει, πως «...αυτός ο τόπος κουράζει όσο κανένας άλλος τον ήλιο για να τον φωτίζει στη διαδρομή του από τα βάρη της Ανατολής μέχρι τη μακρυνότερη Δόση, λόγω του απέραντου ορίζοντα που έχει».¹⁴

Τούτος ο τόπος με τη «...θάλασσα τη ρηχή και την ήρεμη, την πλατειά, τη μεγάλη», τη ζαφειρένια λίμνη «που την επισκέπτονται ερωδιοί και κύκνοι αυτάρεσκα καθρεφτισμένοι στα γαλήνια νερά της»,¹⁵ με την επιβλητική πολυμοναστηρού Βαράσοβα και τον δασωμένο Ζυγό, απ' όπου βιγλίζουν οι πανάρχαιες πόλεις της Πλευρώνας, της Αλίκαιρνας και της Καλυδώνας, αυτός ο τόπος που νοιώθει την ανάσα του Ιονίου με τη δροσερή αναπνοή του, ενέπνευσε τον μεγάλο της ποιήσης να τραγουδήσει τους «Καημούς της

11 Σπ. Σακαλή: περ. «Τα Αιτωλικά» τ. 16 Ιαν. - Ιουν. 2001.

12 Σ.Κ. Αλεξανδροπούλου: ό.π. σελ. 81-97: εμπειριστατωμένη αναφορά σχετικά με την αρχή και την ονομασία του Μεσολογγίου.

13 Γ.Ι. Κοκοσούλα: ό.π., σελ. 15, «...που είχε την εύνοια να περάσει στη μεσολογγίτικη ποιητική γραμματεία με το ξακουστό ποίημα του Μ. Μαλακάση «Ο Μπαταρίας» [...] ο δρόμος της Τουρλίδας με τα «εδώλια» (πέτρινα πεζούλια) που πρόσφεραν στις Μεσολογγίτισσες «ώρες ονειροπόλησης και ρεμβασμού, τότε με τα φώτα της κινούμενης μαγικής πολιτείας που σχημάτιζαν οι πρυές και τότε με τα «μονοπάτια της αγάπης» που έστρωσε το φως του φεγγαριού στον καθρέφτη της λιμνοθάλασσας».

14 Π. Δελαπόρτα: Το σημειωματάριο ενός Πιλάτου, 1978, σελ. 212. Αναφορά Γ.Ι.Κ.: Μεσολόγγι 1830 - 1990, σελ. 41-42.

15 Γ.Ι.Κοκοσούλα, περιοδικό Τα Αιτωλικά, τεύχος 3, Αθήνα 2004, σελ. 51, Ελεγεία για τη χαμένη «περικαλλέα λίμνη».

λιμνοθάλασσας» και τον τραγουδιστή - ποιητή να στιχουργήσει τα «Μεσολογγίτικα».

Το Μεσολόγγι «...πλουσιοπάροχη πηγή της σημερινής μας φιλολογίας»¹⁶ γαλούχησε τον Παναγιώτη και τον Κωστή Παλαμά, τον Μίλτο Μαλακάση, τον Αντώνη Τραυλαντώνη, τον Γεώργιο Δροσίνη, τον Ρήγα Γκόλφη, τον Μίμη Λιμπεράκη, τον Τάσο Γιανναρά, τον Γέρ. Κασόλα, τον Σπ. Κανίνια, τον Γιάννη Καρασίμα, τον Θωμά Γκόρπα, τον Γιάννη Κουφό, τον Διον. Ξηρογιαννόπουλο, τον Αριστείδη Καβάγια, την Ακακία Κορδόση κι άλλους νεότερους που το έργο τους θα δοκιμαστεί στο καμίνι και στη λυδία λίθο του χρόνου.

Είναι ένα προσκυνητάρι της οικουμένης κι όποιος το επισκέπτεται «...δεν θ' αργήσει να καταλάβει πως βρίσκεται σ' ένα Μουσείο, όπου η δόξα κι η ιστορία μένουν πάντα ολοζώντανες γιατί δεν πήραν την ακαμψία και την εντάφια σκόνη των νεκρών αριστοτεχνημάτων» (Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος).

«Κάθε ελεύθερος άνθρωπος είναι δημότης του Μεσολογγίου» θα βροντοφωνάξει ο επίσημος ομιλητής των εορτών της Εξόδου, Λουκής Ακρίτας, στον Κήπο των Ηρώων το 1964.

Ένας τέτοιος πλούσιος σε ομορφιά και ιστορία τόπος υπήρξε ο γονιμότερος κήπος για να ανδρωθούν οι δημοκρατικοί άνδρες της πολιτικής.

Εδώ, λοιπόν, γαλουχήθηκαν οι πέντε Πρωθυπουργοί της νεότερης Ελλάδας. Ακούνε στα ονόματα: Σπυρίδων Ι. Τρικούπης, ο ιστορικός και πρώτος Πρωθυπουργός της Ελλάδας, Χαρίλαος Σπ. Τρικούπης, ο αναμορφωτής της χώρας μας, Επαμεινώνδας Δ. Δεληγιώργης, δεινός κοινοβουλευτικός ρήτορας και οι αδελφοί Ζηνόβιος και Δημήτριος Βάλβης, έγκριτοι νομικοί.

16 Αλ. Πάλλη: Μπρουσός, Αθήνα 1921, σελ. 53.

Το «Βελούχι» του Κ. Καλιαντέρη.

Ιστορικό Διάγραμμα Διοίκησης της χώρας

Επί τουρκοκρατίας, η χώρα ήταν χωρισμένη σε εγιαλέτια (ανώτατες διοικητικές περιφέρειες), σαντζάκια (υποδιαιρέσεις των) και καζάδες (σημερινοί νομοί), αλλά και Κοινότητες.

Οι κοτσαμπάσηδες ήταν, θα λέγαμε, όπως οι σημερινοί δήμαρχοι, αλλά η εξουσία τους περιοριζόνταν στην τήρηση της τάξης και στη διευθέτηση δικαστικών διαφορών. Η φορολογία και γενικότερα η οικονομία ήταν ευθύνη της κεντρικής εξουσίας.

Το διοικητικό σύστημα του πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδας Ι. Καποδίστρια υπήρξε συγκεντρωτικό, το καταλληλότερο ίσως για την εποχή του, στις απαρχές δημιουργίας ενός κράτους, που ο κάθε οπλαρχηγός σήκωνε το μπαϊράκι του.

Μετά τη δολοφονία του, στις 27 Σεπτεμβρίου 1831, επικράτησε το απόλυτο χάος. «Το έτος 1832 υπήρξε το πιο αξιοθρήνητο από τα έτη του πολέμου. [...] και οι Έλληνες υπέφεραν περισσότερο από τη σκληρότητα και τη λεηλασία των συμπατριωτών τους, παρά από τις τουρκικές επιδρομές»¹⁷ Οι οπλαρχηγοί είχαν μεταβληθεί σε σατράπες και δεν υπάκουαν σε κανέναν. Οι επιτροπές διοίκησης δεν είχαν καμιά αρμοδιότητα και κανένα κύρος.

Οι ιδιώτες, που ορίζονταν να εισπράττουν τους φόρους, αυθαιρετούσαν. Επειδή έπαιρναν ποσοστά από τους εισπραττόμενους φόρους, φορολογούσαν τους πολίτες κατά το δοκούν.

Αργότερα η χώρα κυβερνήθηκε με το δημοτικό σύστημα που εισήγαγε η αντιβασιλεία του Όθωνα το 1833 και λειτούργησε με μικρές

¹⁷ Ιωαν. Πετρόπουλου: Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο 1833 - 1843, Αθήνα 1985, τ. 1ος, σελ. 178.

τροποποιήσεις μέχρι την εισαγωγή του συστήματος διοίκησης των Δήμων και των κοινοτήτων το 1912 (Ν. ΔΝΖ/1912).

Ο Όθωνας ενηλικιωνόταν την 1^η Ιουνίου 1835, αφού συμπλήρωνε τότε τα 20 χρόνια, ως γεννηθείς την 1^η Ιουνίου 1815.

Εν τω μεταξύ ο πατέρας του Λουδοβίκος ο Α', βασιλιάς της Βαυαρίας (1825 - 1848), σύμφωνα με απόφαση των τριών εγγυητριών δυνάμεων Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας, όρισε τριμελή Επιτροπή Αντιβασιλείας. Αυτή με Β.Δ. κατήγγησε το παλιό κοινοτικό σύστημα και δημιούργησε τρεις βαθμίδες εξουσίας, ήτοι: τον Νομάρχη, τον Έπαρχο και τον Δημογέροντα, ο οποίος μετά από ένα χρόνο ονομάστηκε Δήμαρχος, πλαισιούμενος από Δημοτικό Συμβούλιο.

Κατ' αυτήν, η διοίκηση κάθε δήμου ανατέθηκε σ' ένα Δημογέροντα, που προτεινόταν από τους δημότες και επικύρωνε την εκλογή του ο Βασιλιάς ή ο Νομάρχης. Αυτός πλαισιωνόταν από το Δημογεροντικό Συμβούλιο που εκλεγόταν από τους δημότες.

Με το Β.Δ. της 3^{ης} (15) Απριλίου 1833 (Φ.Ε.Κ. 12) «Περί της διαιρέσεως του Βασιλείου και της διοικήσεώς του» συστήθηκαν οι δέκα νομοί του Κράτους και οι 42 Επαρχίες.

Το άρθρο 2 όριζε τους νομούς της χώρας και το άρθρο 8 τα σχετικά με τον νομό Ακαρνανίας και Αιτωλίας.

Εδώ πρέπει να θυμίσουμε ότι το Εκτελεστικό Σώμα της Προσωρινής Διοίκησης του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους, κυκλοφόρησε στις 30 Απριλίου του έτους 1822, σχέδιο Οργανισμού, ψηφισμένο από το Βουλευτικό Σώμα, για την εισαγωγή της Προσωρινής Διοίκησης. Όριζε, λοιπόν, αυτός ο οργανισμός: «Ολόκληρη η χώρα, είτε λεύτερη ήταν, είτε υπό τα όπλα, διαιρέθηκε σε Επαρχίες και κάθε Επαρχία υποδιαιρέθηκε σε Αντεπαρχίες οι οποίες διακρίνονταν σε πρώτης και δευτέρας τάξεως ανάλογα με τον πληθυσμό τους. Οι Αντεπαρχίες υποδιαιρέθηκαν σε Κοινότητες. Τα διοικητικά όργανα ήταν ο Έπαρχος, ο Αντέπαρχος και ο Κοινοτάρχης (Πρόεδρος των Δημογερόντων), ο Γενικός Γραμματέας, ο Φροντιστής οικονομίας, ο Φροντιστής πολέμου, ο Φροντιστής της θάλασσας (για παραθαλάσσια μέρη), ο Φροντιστής της Αστυνομίας».

Με τον νόμο «Περί συστάσεως των Δήμων», Φ.Ε.Κ. 3/10 (22) Ιανουάριου 1834, καθορίζονται οι τάξεις των Δήμων της χώρας.

Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 4, κάθε χωριό που είχε τουλάχιστον 300 κατοίκους, μπορούσε να σχηματίσει δικό του δήμο με δική του, φυσικά, δημοτική αρχή.

Κατά το άρθρο δε 7, οι Δήμοι διαιρούνταν, ανάλογα με τον πληθυσμό τους, σε τρεις τάξεις. Στην Α' τάξη υπάγονταν οι Δήμοι με πληθυσμό πάνω από 10.000 κατοίκους. Στη Β' τάξη υπάγονταν οι Δήμοι που είχαν από 2.000 έως 10.000 κατοίκους, και οι υπόλοιποι Δήμοι που αριθμούσαν κατοίκους κάτω των 2.000 ανήκαν στη Γ' τάξη.

Αριθμός Δήμων της Επικράτειας από 1834 έως 1912

<u>Έτος</u>	<u>Δήμοι</u>
1834.....	152
1835.....	298
1850.....	273
1860.....	260
1870.....	371
1880.....	365
1890.....	442
1900.....	439
1912.....	445

Ενδεικτικά αναφέρουμε αυτές τις χρονολογίες, γιατί ενδιάμεσως είχαμε και άλλες αυξομειώσεις.

Με το Β.Δ. της 20 Ιουνίου (2 Ιουλίου) 1836 (Φ.Ε.Κ. 28) «*Περί Διοικητικού Οργανισμού*», διατηρούνται οι νομοί και οι επαρχίες, αλλά καταργήθηκαν οι θέσεις Νομαρχών, Νομοδιευθυντών και Επαρχών καθώς και οι υπηρεσίες των. Ουσιαστικά αδρανοποιήθηκε ο υπάρχων μηχανισμός. Η Επικράτεια διαιρέθηκε σε τριάντα Διοικήσεις και δεκαεννέα Υποδιοικήσεις.

Το έτος 1843 με το Β.Δ. της 29^{ης} Ιουλίου (10 Αυγούστου) Φ.Ε.Κ. 28, «*Περί καταργήσεως των υφισταμένων υποδιοικήσεων του Κράτους*» καταργούνται όλες οι Υποδιοικήσεις.

Η Β' Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων (1863) αναγόρευσε Συνταγματικό Βασιλέα των Ελλήνων με το όνομα Γεώργιος Α', τον πρίγκιπα της Δανίας Χριστιανό Γουλιέλμο Φερδινάνδο Αδόλφο Γεώργιο. Τότε έχουμε την ενσωμάτωση των Επτανήσων, συμφωνία που διαπραγματεύτηκε ο Χαρ. Τρικούπης, και με το Β.Δ. της 17 Δεκεμβρίου 1864 σχηματίζονται τέσσερις νέοι νομοί: Κέρκυρας, Κεφαλληνίας, Λευκάδας, Ζακύνθου και δέκα Επαρχίες.

Το 1881 με την προσάρτηση της Θεσσαλίας σχηματίζονται άλλοι τρεις νομοί: Άρτας, Λαρίσης και Τρικάλων με δώδεκα επαρχίες.

Με τον νόμο ΑΦΕΑ' της 27^{ης} Μαΐου 1887 (ΦΕΚ 216 Α') οι νομοί διοικούνται άμεσα από τους Νομάρχες και καταργείται η επαρχιακή διαίρεση, αφού εν τω μεταξύ ακούγονταν φωνές διαμαρτυρίας περί της «*Επαρχιακής ασωτίας ή της ασωτίας των Επαρχών*».

Το 1900 με το νόμο ΒΨΜΗ' της 8 Απριλίου (Φ.Ε.Κ. 91), καταργούνται τα Επαρχιακά Συμβούλια και τα καθήκοντα αυτών περιήλθαν στα Νομαρχιακά Συμβούλια.

Ο Δήμος της έδρας του νομού εκλέγει τρεις συμβούλους, ο Δήμος της Α' τάξεως τρεις, της Β' τάξεως δύο και ο Δήμος της Γ' τάξεως έναν.

Τέλος φτάνουμε στην ψήφιση του νόμου ΔΝΖ7/1912 «*περί Δήμων και Κοινοτήτων*», (ΦΕΚ 58Α') με τον οποίο δημιουργούνται οι Κοινότητες. Ο νόμος αυτός που αναφέρεται στη σύσταση και την εξέλιξη των Δήμων και Κοινοτήτων, θεωρείται ο βασικός νόμος της Διοικητικής ιστορίας των

Κοινοτήτων. Αναγνωρίζει τις νέες Κοινότητες που μπορεί να προέρχονται και από συγχωνεύσεις όμορων μικρών χωριών και μετονομάζει τις κακόηχες ή ξενικής προέλευσης ονομασίες κοινοτήτων.¹⁸

Με τον νόμο 2539/97 (ΦΕΚ 244), «*Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης*» ή νόμο του Καποδίστρια, όπως συνηθίζεται να λέγεται, έγινε υποχρεωτική η συνένωση των Κοινοτήτων σε Δήμους. Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας αριθμεί 27 Δήμους.

Ο τελευταίος νόμος που αφορά γενικά την Αυτοδιοίκηση, ως προς την διοικητική διαίρεση της χώρας, είναι ο νόμος περί «*Καλλικράτη*» 3852 (Φ.Ε.Κ. 87^Α/7 Ιουνίου 2010) και οι «*Καλλικρατικοί*» Δήμοι του νομού περιορίζονται σε επτά: Ι.Π. Μεσολογγίου, Αγρίνιου, Ναυπακτίας, Αμφιλοχίας, Ξηρομέρου, Ακτίου - Βόνιτσας, και Θερμού.

18 Στην απογραφή του 1928 αναφέρονται 38 νομοί, 141 επαρχίες, 53 δήμοι, 4.990 Κοινότητες, με συνολικό αριθμό πόλεων και χωριών 10.952

Νομός Ακαρνανίας και Αιτωλίας

Με το Β.Δ. της 3^{ης} (15) Απριλίου 1833 (Φ.Ε.Κ. 12), «Περί της διαιρέσεως του Βασιλείου και της διοικήσεώς του» σχηματίστηκε και ο νομός Ακαρνανίας και Αιτωλίας με πρωτεύουσα το Βραχώρι (Αγρίνιο).

Σύμφωνα με το Βασιλικό αυτό Διάταγμα, ο νομός της Ακαρνανίας και Αιτωλίας περιελάμβανε πέντε Επαρχίες, ήτοι:

Άρθρον 8.

Ο Νομός της Ακαρνανίας και Αιτωλίας περιλαμβάνει τὰς μέχρι τοῦδε ἐπαρχίας Ξηρομέρου, Βονίτσης, Βάλτου, Ζυγού, Ναυπάκτου, Βενετικού, Κραθάρων, Ἀποκούρου, Καρπενησιού και Ἀγράφων και πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Δωρίδα τοῦ Νομοῦ τῆς Λοκρίδος και Φωκίδος περιορίζεται ἀπὸ τὸν ποταμὸν Μόρνον (Δάφνον). Διαιρεῖται δὲ ὁ Νομός οὕτως εἰς τὰς ἀκολούθους ἐπαρχίας

1. Τὴν ἐπαρχίαν Ἀκαρνανίας, συνισταμένην ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπαρχιῶν Ξηρομέρου, Βονίτσης και Βάλτου· Πρωτεύουσα Δραγαμεστόν (Ἄστακός).
2. Τὴν ἐπαρχίαν Μεσολογγίου συνισταμένην ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐπαρχίας Ζυγού· Πρωτεύουσα Μεσολόγγιον.
5. Τὴν ἐπαρχίαν Ναυπακτίαν, συνισταμένην ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπαρχιῶν Ναυπάκτου, Βενετικού και Κραθάρων, και ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης του Εὐήνου κειμένου μέρους τῆς μέχρι τοῦδε ἐπαρχίας Ἀποκούρου (τῆς Κουρήτιδος)· Πρωτεύουσα Ναύπακτος.
- 4· Τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἀγρινίου, συνισταμένην ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐπαρχίας Βλοχοῦ, και τοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης του Εὐήνου κειμένου μέρους τῆς ἐπαρχίας Ἀποκούρου· Πρωτεύουσα Βραχώριον (Ἀγρίνιον).
5. Τὴν ἐπαρχίαν Καλλιδρόμης, συνισταμένην ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐπαρχίας Καρπενησιού, και τοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνήκοντος μέρους των Ἀγράφων· Πρωτεύουσα Καρπενήσι (Καλλιδρόμη). Μητρόπολις τοῦ Νομοῦ τὸ Βραχώρι (Ἀγρίνιον).

Με το Β.Δ. της 22^{ης} Σεπτεμβρίου (4 Οκτωβρίου) 1833, (Φ.Ε.Κ. 31), «διορίζεται» πρωτεύουσα του νομού το Μεσολόγγι αντί του Αγρινίου.

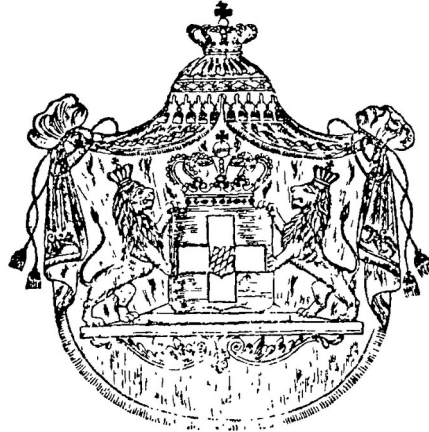
Με το Β.Δ. της 1^{ης} (13) Οκτωβρίου 1835 (Φ.Ε.Κ. 19) «Περί σχηματισμού των δήμων εις τας επαρχίας Ναυπάκτου, Μεσολογγίου και Αγρινίου», σχηματίστηκαν 21 δήμοι που αποτέλεσαν τις προαναφερόμενες επαρχίες του νομού μας.

Οι δήμοι, που αποτέλεσαν τις επαρχίες Ακαρνανίας και Ευρυτανίας, σχηματίστηκαν με Β.Δ. τα οποία δημοσιεύτηκαν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Οι 14 δήμοι, που απετέλεσαν την επαρχία Ακαρνανίας, σχηματίστηκαν με Β.Δ. της 19^{ης} Ιουνίου (1 Ιουλίου) 1836¹⁹ και οι 13 δήμοι που αποτέλεσαν την επαρχία Ευρυτανίας, σχηματίστηκαν με Β.Δ. της 18^{ης} (30) Σεπτεμβρίου 1836²⁰.

19 Γ.Α.Κ. Οθ. Αρχ. Υπ. Εσ. Φ. 122 Αδ. Ν. 12294

20 Γ.Α.Κ. Οθ. Αρχ. Υπ. Εσ. Φ. 122 Αδ. Ν. 10920.

Το ΦΕΚ του 1833, στο οποίο δημοσιεύτηκε το Β.Δ. με το οποίο μεταφέρθηκε η έδρα του νομού από το Αργίνιο στο Μεσολόγγι.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ | **REGIERUNGS-BLATT**
ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ | **DES KOENIGREICHS**
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. | **GRIECHENLAND.**

ΑΡΙΘΜ. 51.
ΝΑΥΠΛΙΟΝ, 4 Ὀκτωβρίου.

1833

N. 51.
NAUPLIA, 16 October

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περὶ μεταθέσεως τῆς πρωτεύουσας τοῦ Νομοῦ Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας

Ο Θ Ω Ν
Ε Λ Ε Ω Θ Ε Ο Υ
Β Α Σ Ι Λ Ε Υ Σ Τ Η Σ Ε Λ Λ Α Δ Ο Σ

Ἀκούσαντες τὴν γνώμην τοῦ Ὑπουργικοῦ μας Συμβουλίου,
ἀποφασίσασμεν καὶ διατάττομεν ὡς ἑξῆς.

Α'

Ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου διορίζεται εἰς μητρόπολιν τοῦ Νομοῦ τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας, καὶ ἀκολούθως ἡ καθέδρα τοῦ Νομάρχου θέλει μετατεθῆ ἀπὸ τὸ Ἀργίνιον εἰς τὸ Μεσολογγίον, ἡ δὲ καθέδρα τοῦ Ἐπάρχου τοῦ Μεσολογγίου θέλει μετατεθῆ εἰς τὸ Ἀργίνιον.

Οἱ ἐναντίοι προσδιορισμοὶ τοῦ ἀρθρ. 8 τοῦ διατάγματός μας τῶν 3 (15) Ἀπριλίου Τ. Ε. ἀφορῶντος τὴν διαίρεσιν τοῦ Βασιλείου, καθίστανται διὰ τοῦ παρόντος ἀνίσχυροι.

Β'

Τὸ ἡμέτερον Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ἐπιφορτίζεται τὴν κοινοποιήσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος διατάγματος.

Ἐν Ναυπλίῳ, τὴν 22 Σεπτεμβρίου (4 Ὀκτωβρ.) 1833.

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Ἡ ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ

Ὁ Κόμης ΑΡΜΑΝΣΜΠΕΡΓΚ Πρόεδρος, ΜΑΟΥΕΡ, ΕΪΔΕΚ

Οἱ Γραμματεῖς τῆς Ἐπικρατείας Σ. ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ Πρόεδρος, Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ,
Γ. ΨΥΛΛΑΣ, Ι. ΚΩΛΕΤΗΣ, Χ. ΣΜΑΛΤΣ

Με το Β.Δ. της 20^{ης} Ιουνίου (2 Ιουλίου) 1836 (Φ.Ε.Κ. 28) «Περί Διοικητικού Οργανισμού» εισήχθη το σύστημα των Περιφερειακών Διοικήσεων και Υποδιοικήσεων. Οι πέντε επαρχίες του νομού Ακαρνανίας και Αιτωλίας σχημάτισαν τέσσερις διοικήσεις και τρεις υποδιοικήσεις. Οι διοικήσεις ήταν οι εξής: 1) Διοίκηση Αιτωλίας, αποτελούμενη από τις επαρχίες Μεσολογγίου και Ναυπάκτου (με εξαίρεση το μέρος της παλαιάς επαρχίας Αποκούρου), με έδρα το Μεσολόγγι, 2) Διοίκηση Ακαρνανίας αποτελούμενη από την επαρχία Ακαρνανίας, με έδρα το Αμφιλοχικό Άργος (Καρβασαρά)²¹. 3) Διοίκηση Τριχωνίας, συμπεριλαμβανομένης και της επαρχίας Αποκούρου με έδρα το Αγρίνιο, 4) Διοίκηση Ευρυτανίας, αποτελούμενη από την επαρχία Καλλιδρόμης, με έδρα την Καλλιδρόμη. Με το ίδιο Β.Δ. σχηματίστηκαν και τρεις υποδιοικήσεις στην επαρχία Ναυπάκτου και στις πρώην επαρχίες Ξηρομέρου και Βάλτου.

		Ο πληθυσμός του νομού			
Έτος	Πληθυσμός	Έτος	Πληθυσμός	Έτος	Πληθυσμός
1838.....	64.178	1846.....	95.195	1854.....	101.911
1839.....	79.829	1847.....	96.374	1855.....	102.878
1840.....	81.250	1848.....	96.713	1856.....	103.641
1841.....	82.128	1849.....	97.850	1861.....	109.392
1842.....	84.590	1850.....	98.060	1870.....	121.693
1843.....	90.886	1851.....	98.789	1879.....	138.444
1844.....	90.495	1852.....	99.651	1889.....	162.020
1845.....	93.757	1853.....	101.265	1896.....	170.565
				1907.....	141.404
				1951.....	220.138
				
				2011.....	210.802

Το 1838 με το νόμο της 22 Ιουνίου (4 Ιουλίου) Φ.Ε.Κ. 24 «Περί μεταρρυθμίσεως των διοικήσεων», καταργήθηκε η διοίκηση Τριχωνίας και η ομώνυμη επαρχία αποτέλεσε υποδιοίκηση υπαγόμενη στη διοίκηση Αιτωλίας, με έδρα υποδιοίκησης το Αγρίνιο. Με το ίδιο διάταγμα καταργήθηκαν οι υποδιοικήσεις Ναυπάκτου και των πρώην επαρχιών Ξηρομέρου και Βάλτου.

Με το νόμο ΚΕ' της 5ης Δεκεμβρίου 1845 (Φ.Ε.Κ. 32), «Περί διαιρέσεως των νομαρχιών και επαρχιών του Κράτους», επανήλθε σε ισχύ το νομαρχιακό σύστημα του 1833 και ο νομός Ακαρνανίας και Αιτωλίας διαιρέθηκε στις εξής επαρχίες: 1. Βάλτου, 2. Βονίτσης και Ξηρομέρου. 3. Μεσολογγίου, 4. Ναυπακτίας(-ου), 5. Τριχωνίας και 6. Ευρυτανίας.

Ο ίδιος νόμος όρισε ως έδρα του νομάρχου Ακαρνανίας και Αιτωλίας το Μεσολόγγι. Η διοίκηση των επαρχιών Βάλτου, Μεσολογγίου, και Τριχωνίας ανατέθηκε στον νομάρχη Ακαρνανίας και Αιτωλίας.

Με το άρθρο 2 του νόμου ΒΧΔ' της 6^{ης} Ιουλίου 1899 (Φ.Ε.Κ. 136Α) «Περί διοικητικής διαιρέσεως του Κράτους», διαιρέθηκε ο νομός Ακαρνανίας και Αιτωλίας σε δύο νομούς, τον νομό Ακαρνανίας και Αιτωλίας και τον νομό

21 Με Β.Δ. της 13ης (25) Ιουλίου 1836 (Φ.Ε.Κ. 35), η έδρα της διοικήσεως Ακαρνανίας, μεταφέρθηκε από το «Αμφιλοχικόν Άργος» στη Βόνιτσα

Ευρυτανίας. Ο νομός Ακαρνανίας και Αιτωλίας διαιρέθηκε σε πέντε επαρχίες. 1. Μεσολογγίου, 2. Τριγωνίας, 3. Ναυπακτίας, 4. Βονίτσης και Ξηρομέρου και 5. Βάλτου. Έδρα του νομού παρέμεινε το Μεσολόγγι.

Ο νόμος ΓΥΛΔ' της 16 Νοεμβρίου 1909 (Φ.Ε.Κ. 282 Α') «Περί διοικητικής διαιρέσεως του Κράτους» κατάργησε τον νομό Ευρυτανίας και η ομώνυμη επαρχία επανήλθε στον νομό Ακαρνανίας και Αιτωλίας.

Επαρχία Μεσολογγίου

Η επαρχία Μεσολογγίου σχηματίστηκε με το Β.Δ. της 3^{ης} (15) Απριλίου 1833 (Φ.Ε.Κ. 12) «Περί τῆς διαιρέσεως τοῦ Βασιλείου καὶ τῆς διοικήσεώς του», ως επαρχία νομού Αιτωλίας και Ακαρνανίας και «...συνισταμένη ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐπαρχίας Ζυγοῦ...» με έδρα το Μεσολόγγι.

Με το Β.Δ. της 1^{ης} (13) Οκτωβρίου 1835 (Φ.Ε.Κ. 19) «Περί σχηματισμοῦ τῶν δήμων εἰς τὰς ἐπαρχίας Ναυπάκτου, Μεσολογγίου καὶ Ἄγρινίου», σχηματίστηκαν οι έξι δήμοι που αποτέλεσαν την επαρχία και ήταν οι εξής: 1. Μεσολογγίου, 2. Αιτωλικού, 3. Παραχελωτίτιδος, 4. Ωλένου, 5. Κερασίας και 6. Μακρυνείας.

Το Β.Δ. της 20^{ης} Ιουνίου (2 Ιουλίου) 1836 (Φ.Ε.Κ. 28) «Περί διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ», εισήγαγε το σύστημα των Περιφερειακῶν Διοικήσεων και Ὑποδιοικήσεων. Η επαρχία Μεσολογγίου προσαρτήθηκε στη σχηματισθείσα διοίκηση Αιτωλίας. Η πόλη του Μεσολογγίου ορίστηκε ως έδρα της διοικήσεώς.

Με το Β.Δ. της 27^{ης} Νοεμβρίου (9 Δεκεμβρίου) 1840 (Φ.Ε.Κ. 5/1841), «Περί συγχωνεύσεως τῶν δήμων τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου», οι έξι Δήμοι που ίσχυαν ως τότε, συγχωνεύτηκαν σε τέσσερις: 1. Μεσολογγίου, 2. Αιτωλικού, 3. Μακρυνείας και 4. Ωλενίας.

Σύμφωνα με τον νόμο ΒΧΔ' της 6^{ης} Ιουλίου 1899 (Φ.Ε.Κ. 136Α), «Περί διοικητικῆς διαιρέσεως τοῦ Κράτους», ο νομός Ακαρνανίας, Αιτωλίας και Ευρυτανίας διαιρέθηκε σε δύο νομούς. Η επαρχία Μεσολογγίου διατηρήθηκε ως επαρχία του νομού Ακαρνανίας και Αιτωλίας.

Ο πληθυσμός της Επαρχίας

<u>Έτος</u>	<u>Πληθ.</u>	<u>Έτος</u>	<u>Πληθ.</u>	<u>Έτος</u>	<u>Πληθ.</u>	<u>Έτος</u>	<u>Πληθ.</u>
1839.....	10.471	1850.....	12.789	1861.....	18.134	1889.....	30.125
1846.....	12.804	1854.....	14.613	1886.....	27.812	1907.....	29.675

Το 1909, με τον νόμο ΓΥΛΔ' της 16^{ης} Νοεμβρίου (Φ.Ε.Κ. 282 Α') «Περί διοικητικῆς διαιρέσεως τοῦ κράτους» ανασυστάθηκε ο νομός Ακαρνανίας και Αιτωλίας καταργηθέντος του νομού Ευρυτανίας και η επαρχία Μεσολογγίου διατηρήθηκε ως επαρχία του.

Δήμος Μεσολογγίου

Ο Δήμος Μεσολογγίου σχηματίστηκε με το Β.Δ. της 1^{ης} (13) Οκτωβρίου 1835 (Φ.Ε.Κ. 19), «*Περί σχηματισμού τῶν δήμων εἰς τὰς ἐπαρχίας Ναυπάκτου, Μεσολογγίου καὶ Ἀγρινίου*». Κατατάχθηκε στη Β' τάξη, με πληθυσμό 2.371 κατοίκους και έδρα το Μεσολόγγι. Ο δημότης του ονομάστηκε Μεσολογγιεύς.

Ως έμβλημα της σφραγίδος του Δήμου χρησιμοποιήθηκε «*άνηρ δεξιά νίκην ἔχων ἀριστείαν, ἔγχος²² καὶ φάσγανον²³ μονόγραμμα καὶ ἄνθρωπον ἔν εἶδει τροπαίου*». Βασιλικό Διάταγμα καθορισμού του δεν βρέθηκε. Σύμφωνα με το αναγραφόμενο στη συλλογή σφραγίδων του Ε.Λ.Ι.Α. σχόλιο «*...έμβλημα εἰλημμένον ἐξ ἀρχαίου νομίσματος καὶ τηρούμενον ἀπὸ συστάσεως τοῦ δήμου...*».

Περιελάμβανε ακόμη το Βουχώρι (Ευηνοχώριο), Κουδούνι (Τριχίνιο), Ρέτζοβα και Μακροβούνι. Με το Β.Δ. της 16^{ης} (28) Φεβρουάριου 1841, τμήμα του Δήμου Καλυδώνος (Γαλατάς, Αγ. Γεώργιος, Άνω και Κάτω Κουδούνι, Ξηρείκα, Κρουονέρι, Περιθώρι, Κουτσοχέρι κ.ά.) συγχωνεύτηκε στον δήμο Μεσολογγίου. Με το Β.Δ. της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1890 (Φ.Ε.Κ. 324), ο Δήμος Μεσολογγίου κατατάχθηκε στην Α' τάξη, με πληθυσμό 11.735 κατοίκους.

Στις 16-10-1940 γίνεται αναγνώριση και προσάρτηση στο Δήμο Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου των οικισμών Αγριλιάς και Γύρας Μακρή. Ακολουθεί στις 7-4-1951 των οικισμών Αγ. Συμεώνος και Αγ. Θωμά, στις 19-3-1961 της Χούνιστας και των νησίδων Παλαιοποτάμου, Σχοιριά, Βασιλαδιού, Θολής, Προκοπάνιστου, Κλείσοβας, Τουρλίδας, Κόμματος και Πλώσταινας. Στις 5-4-1981 των οικισμών Αρχαίας Αλίκαιρνας, Σχίνου, Τρελαγκάθων, Αρβανιταίκων, Ζεστής, Μεσόκαμπου, Θεοδωρακαίικων, Γληνών, Νέων Υδραγωγείων και Βαλτουλίων. Στις 17-3-91 των νησίδων Νότιου Δίαυλου, Μπαμπάκουλας και Αλυκών Τουρλίδας.

Εν τω μεταξύ γίνονται και καταργήσεις. Στις 16-10-1940 καταργείται ο οικισμός Μιλινοκέικα. Στις 24-5-1957 ο οικισμός Αγ. Κοσμάς γίνεται ανεξάρτητη κοινότητα. Στις 19-3-1961 ο οικισμός Γύρα Μακρή καταργείται και προσαρτάται στον οικισμό Ιερά Πόλις Μεσολογγίου. Στις 14-3-1971 καταργούνται οι οικισμοί των νησίδων Πλώσταινας και Κλείσοβας. Στις 5-4-1981 καταργούνται οι οικισμοί Παλαιοπόταμος και Θολής και προσαρτώνται στον οικισμό Προκοπάνιστος. Στις 17-3-1991 καταργείται ο οικισμός Βαλτοόλια και προσαρτάται στον οικισμό Ιερά Πόλις Μεσολογγίου και ο οικισμός Γλήνες στον οικισμό Αγριλιάς. Στις 4-12-1997 καταργούνται οι Κοινότητες Ελληνικών, Αγ. Θωμά, Άνω Κουδουνίου, Αγ. Γεωργίου, Ευηνοχωρίου, Ρετσίνων και Μουσούρων και

22 έγχος = δόρυ

23 φάσγανον = ξίφος

συνενώνονται με τον Δήμο Μεσολογγίου²⁴.

Μετεπαναστατικό οίκημα, επί της οδού Φαβιέρου, που κτίστηκε πάνω στην ανατιναχθείσα οικία του Χρ. Καψάλη. Κατεδαφίστηκε το 1933.

Με τον νόμο 2539/1997 (Φ.Ε.Κ. 244), περί «Καποδίστρια» που αναφέρεται στη συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης, συγκροτήθηκε ο νέος Δήμος που, εκτός από την πόλη του Μεσολογγίου, περιελάμβανε και άλλα 7 τοπικά Δημοτικά Διαμερίσματα: Αγ. Γεώργιος, Αγ. Θωμάς, Άνω Κουδούνι, Ελληνικά, Ευηνοχώρι, Μούσουρα, Ρετσίνα και αριθμούσε 17.988 κατοίκους.

Με τον νέο νόμο περί «Καλλικράτη» 3852/2010 (Φ.Ε.Κ. 87Α) ο νέος Δήμος με έδρα το Μεσολόγγι διευρύνεται και περιλαμβάνει στα όριά του και τους πρώην Δήμους Αιτωλικού και Οινιαδών και τιτλοφορείται ως Δήμος Ι.Π. Μεσολογγίου.

Πληθυσμός Δήμου Μεσολογγίου

<u>Έτος</u>	<u>Πληθυσμός</u>
1848.....	4.751
1853.....	5.806
1879.....	8.032
1889.....	11.735
2011.....	34.416

Με την απογραφή του 2011 η πόλη του Μεσολογγίου αριθμεί 12.785 κατοίκους και ο νέος Καλλικρατικός Δήμος 34.416 κατοίκους²⁵.

24 Λεξικό Διοικητικών μεταβολών Δήμων και Κοινοτήτων (1912 - 2001), έκδ. Κ.Ε.Δ.Κ.Ε, Αθήνα 2002.

25 Ανακοίνωση από 31.7.2012 της ΕΛΣΤΑΤ.

Η πόλη του σπαθιού και του λόγου

Από την έναρξη της Επανάστασης στις 25 Μαρτίου του 1821 και συγκεκριμένα από τις 20 Μαΐου που οι Μεσολογγίτες με τον Δημ. Μακρή και τον εκλεγμένο αρχηγό τους Αθανάσιο Ραζηκότσικα απελευθέρωσαν την πόλη τους, μέχρι την πτώση της στις 10 Απριλίου 1826, πέρα από τα στρατιωτικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν και τους ηρωισμούς, που όλοι μας γνωρίζουμε, συνέβησαν και σπουδαία πολιτικά γεγονότα, που έπαιξαν το ρόλο τους κατά τους απελευθερωτικούς χρόνους τον καιρό της επανάστασης.

Ήδη, δημιουργείται από τον πρώτο χρόνο αξιόλογη πνευματική κίνηση στο Μεσολόγγι, (υπήρχε βέβαια και η «μαγιά» από την Παλαμαϊκή Σχολή), με τον ερχομό πνευματικών ανθρώπων από την Εσπερία, όπως του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, Γεωργίου Πραϊΐδη, Γεωργίου Ψύλλα, Νικολάου Λουριώτη, Γεωργίου Σέκερη, Αναστασίου Πολυζωΐδη, Γεωργίου Ζαλοκώστα, και φυσικά αργότερα του Ι. Μάγερ, Σπ. Τρικούπη, Στάνχοουπ, Λόρδου Βύρωνα.

Έτσι, λοιπόν, στις 4 Νοεμβρίου 1821 συστήνεται η «*Προσωρινή Γερουσία Δυτικής Χέρσου Ελλάδος*» με Πρόεδρο τον «*πολυσυζητημένο*» Φαναριώτη Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Ένα μέλος της Προσωρινής Γερουσίας ήταν και ο Ιωάννης Τρικούπης. Έδρα ορίστηκε το Μεσολόγγι.

Στις 17 Οκτωβρίου 1822 η στρατιωτική οργάνωση στο πολιορκημένο Μεσολόγγι ανατίθεται στους Αθανάσιο Βαζηκότσικα, αρχηγό, Ιωάννη Ραζηκότσικα, υπαρχηγό, Μήτρο Δεληγιώργη, Φροντιστή Πολέμου, Αναστάσιο Παπαλουκά, αρχηγό πυροβολικού και Αναστάσιο Λάντο, επιστάτη πολεμικών εφοδίων.

Στις 7 Μαρτίου 1823 με απόφαση του Αλ. Μαυροκορδάτου διορίζεται Διοικητική Επιτροπή Δυτικής Ελλάδος με μέλη της Γενικής Αρμοστείας τους Ιωάννη Παπαδάκη, Αλ. Βλαχόπουλο και Τάτση Μαγγίνα και ως Διευθυντές Αιτωλίας τους Ιωάννη Τρικούπη, Κωνσταντίνο Πέταλά και Αναστάσιο Παπαλουκά.

Στις 4 Ιουνίου 1823 παύεται η Επιτροπή και διορίζεται από την Β' Εθνοσυνέλευση του Άστρους, Έπαρχος Δυτικής Ελλάδος, ο από Κεφαλλονιά καταγόμενος Κωνσταντίνος Μεταξάς, αρχηγός του τάγματος των Κεφαλλήνων, ο οποίος πιστώνεται και με την οχύρωση της πόλης, όπως και ο Μιχαήλ Κόκκινης.

Ο Κωνσταντίνος Μεταξάς ως Έπαρχος αντικαθίσταται ύστερα από λίγους μήνες, και συγκεκριμένα τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, από τον ίδιο τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο.

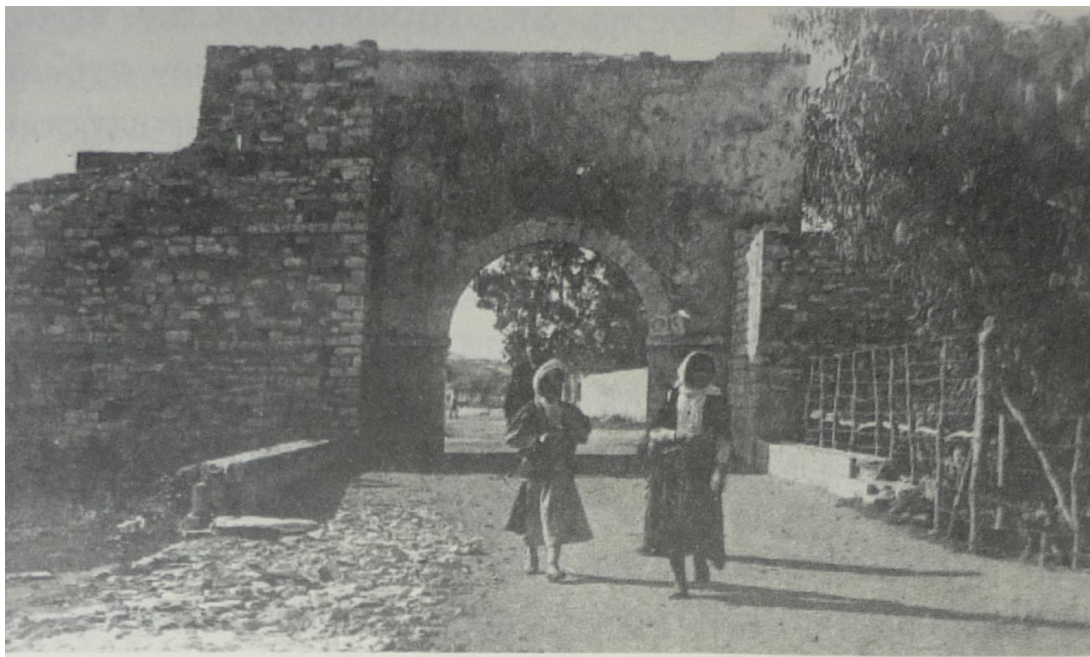
Στις 12 Απριλίου 1825 εγκαθίσταται από την Κυβέρνηση τριμελής Διευθυντική Επιτροπή της Δυτικής Ελλάδος, αποτελούμενη από τους Βουλευτές Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλο, ως πρόεδρο, Γεώργιο Καναβό και Δημήτριο Θέμελη, ως μέλη, για να «*...έπαγρυπνεΐ έκ τοῦ πλησίον τὰ πράγματα*».

Με έγγραφό της στις 23 Ιανουαρίου 1826, η Διευθυντική Επιτροπή

χάνει δραματική έκκληση προς τη Διοίκηση, καταγγέλλοντας την κρατική αδιαφορία: «Περισσότερα από 500 σπίτια κατεδαφίστηκαν και ἡ ἀνάγκη τοῦ Φρουρίου δὲν ἀπαντήθη καθότι ἡ ξύλινη ἐχρησίμευσε διὰ τὴν θεραπεία τοῦ ψυχῶς τῶν στρατιωτῶν καὶ νὰ βράζεται ἡ ἐκ τοῦ σίτου τροφή τῶν».

Δραματικές υπήρξαν οι συγκεντρώσεις των στρατηγών και των προκρίτων της 6^{ης} Απριλίου 1826 και κυρίως της 10^{ης} Απριλίου του ίδιου μήνα, ημέρα της Εξόδου, που πήραν τη μεγάλη απόφαση. Μνημονεύουμε τους συμμετασχόντας στη δεύτερη και αποφασιστική συνεδρίαση του Συμβουλίου: ο Πρόεδρος της Διευθυντικής Επιτροπής Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, ο Επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ, οι δημογέροντες Πάνος Παπαλουκάς, Μήτρος Κοντογιάννης, Νικόλαος Στουρνάρης, Δημήτριος Μακρής, Γεωργάκης Βαλτινός, Κίτσος Τζαβέλλας, Γεωργάκης Κίτσου, Κώστας Χορμόβας, Γεωργάκης Βάγιας, Θανάσης Ραζηκότσικας, Χρήστος Φωτομάρας, Κώστας, Βλαχόπουλος, Γιάννης Μπαϊρακτάρης, Μήτρος Δεληγεώργης και Γ. Καραμπίνης.

Το «Σχέδιον Ἐξόδου», όπως το διατύπωσε ο Επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ,

Η Πύλη στις αρχές του 1900.

αποτυπώθηκε σε ειδική στήλη μνήμης, με τη φροντίδα του Κέντρου Λόγου και Τέχνης ΔΙΕΞΟΔΟΣ, απέναντι από την Πύλη των Ηρώων, δίπλα στο εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής, εκεί που μέχρι πριν από λίγα χρόνια έστεκε ο ανδριάντας του Λόρδου Βύρωνα.

Τον Ιανουάριο του 1828 ο Σπυρίδων Τρικούπης διορίζεται από τον πρώτο κυβερνήτη της Ελλάδος, Ιωάννη Καποδίστρια, Γενικός Γραμματέας της Επικρατείας (Πρωθυπουργός).

Σφραγίδα του
«Πρώτου
Δικαστηρίου
Αιτωλίας»

Να σημειώσουμε ακόμη, αξιοσημείωτα γεγονότα που συνέβησαν και πρόσωπα που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διοίκηση της πόλης και στην μετέπειτα ιστορική εξέλιξη του τόπου αυτού, κατά την δεκαετία 1821 έως 1831, όπως η άφιξη του Λόρδου Βύρωνα (5 Ιανουαρίου 1824) και του Ι. Μάγερ (Φεβρουάριος 1822), ο οποίος από 1 Ιανουαρίου 1824 έως 20

Σφραγίδα του
«Δικαστηρίου των
Εκκλητήτων»

Φεβρουάριου 1826 εξέδιδε τα «*Ελληνικά Χρονικά*» (226 φύλλα), η λειτουργία δύο σχολείων ακόμη και τον καιρό των πολιορκιών, όπως αναφέρει η έκθεση του Εφόρου Παιδείας Γρηγορίου Κωνσταντά το 1825 και δύο τυπογραφείων.²⁶

Να θυμίσουμε ότι στο Μεσολόγγι για μια πενταετία (1641 - 1645), δίδαξε ο όσιος Ευγένιος Γιαννούλης και, φυσικά, 120 χρόνια μετά, ο Μεσολογγίτης Παναγιώτης Παλαμάς, διδάσκαλος στην Αθωνιάδα Σχολή, ίδρυσε το 1760 την περίφημη Παλαμαϊά Σχολή και τ' όνομά του γράφτηκε στο βιβλίο της αιωνιότητας «*εις άρίζηλον τιμήν και μνήμην άγήρω*». Οι μαθητές της, πολλοί απ' τους οποίους διέπρεψαν (Ζ. Βάλβης, Σπ. Τρικούπης κ.ά.), έφτασαν τους 300, αφού οι απόφοιτοι των ανωτάτων σχολών της Χίου, Σμύρνης και Κυδωνιών έρχονταν να φοιτήσουν στο Μεσολόγγι.²⁷

Η φοίτηση για τους φτωχούς, εφόσον αυτοί παρείχαν τρανά δείγματα εξυπνάδας, χρηστότητας και φιλοτιμίας, ήταν δωρεάν. Από τους πολυάριθμους τελειόφοιτους, μνημονεύονται από τους ιστορικούς 68 μαθητές, αυτοί που ανεδείχθησαν συγγραφείς και διδάσκαλοι.

Δυο χρόνια μετά και κατά το έτος 1762, το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, ίδρυσε στο Μεσολόγγι, παράλληλα με την Παλαμαϊκή Σχολή, τη «*Σχολή Έλληνικῶν Μαθημάτων*», «...έπ' ώφελεία τῶν έν τῇ Πολιτείᾳ τοῦ Μεσολογγίου χριστιανῶν». Δεν γνωρίζουμε πόσα χρόνια λειτούργησε, το πιθανότερο είναι να ενσωματώθηκε στην Παλαμαϊκή Σχολή. Πάντως από μια επιστολή του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Σαμουήλ προς τον τοπικό Επίσκοπο, τους κληρικούς και τους χριστιανούς του Μεσολογγίου, φαίνεται ότι το 1766 η Σχολή λειτουργεί.

Θα ήταν παράλειψη να μην τονιστεί το γεγονός ότι στο Μεσολόγγι ιδρύθηκαν τα δύο πρώτα δικαστήρια του ελεύθερου κράτους. Το Φεβρουάριο του 1823 ιδρύθηκε το «*Πρώτον Δικαστήριον Αιτωλίας*» με διορισμένους δικαστές τους Μεσολογγίτες Στάμο Στάικο, Βασίλειο Ψωμάκη, Παναγιώτη Βασιλάκη, Αλέξιο Τζιμπουράκη και Γιαννάκη

26 Στο Μεσολόγγι, εκτός από «*Ελληνικά Χρονικά*», εκδόθηκε για λίγο χρονικό διάστημα (8 Μαρτίου - 7 Αυγούστου 1824), η εφημερίδα «*Telegrafo Greco*», τετρασέλιδη, γραμμένη σε 4 διαφορετικές γλώσσες: ιταλικά, αγγλικά, γαλλικά και γερμανικά. Συνολικά εκδόθηκαν 21 φύλλα.

27 Σπ. Κανίνια: «*Η παιδεία στο Μεσολόγγι κατά την Τουρκοκρατία και την Επανάσταση*». Ανάτυπον από το περιοδικό «*Πανδώρα*».

Μπάλμπη (πατέρα των Δημ. και Ζηνόβιου - Ζαφείριου Βάλβη). Ένα χρόνο περίπου μετά και συγκεκριμένα τον Ιανουάριο του 1824, ιδρύεται το «Δικαστήριο τῶν Ἐκκλητήων» (Εφετείο), αποτελούμενο από επτά κριτές - μέλη, τους: Αθ. Ραζηκότσικα, Στάμο Στάικο, Αναστ. Παπαλουκά, Αναστ. Παλαμά, Αναγνώστη Τζιτζώνη, Νικ. Καρμπούνη και Παν. Βασιλάκη. Την ίδια περίοδο στο Μεσολόγγι, αναπτύσσει τη δράση του ως «Εἰρηνοποιός Κριτής» ο Σπύρος Πεταλούδης, που αργότερα έπεσε μαχόμενος στο Βασιλάδι, αλλά και ο Σταθάκης Παλαμάς με την ιδιότητά του ως «Δημόσιος Νοτάριος» (δηλ. συμβολαιογράφος).

Από όλους αυτούς, που φρόντισαν τον Δήμο και στους οποίους αναφερόμαστε στο βιβλίο μας, η πόλη του Μεσολογγίου έδωσε ονόματα σε οδούς προς τιμή των, στους παρακάτω: Άνθιμο Λιάπη Αρχιδιάκονο, Ζηνόβιο και Δημήτριο Βάλβη, Δημήτριο, Επαμεινώνδα και Λεωνίδα Δεληγεώργη, Αθ. Δροσίνη, Δημ. Θέμελη, Ιωσήφ Ρωγών, Χρ. Καψάλη, Λόρδο Βύρωνα, Ιωαν. Ι. Μάγερ, Δημ. Μακρή, Αλ. Μαυροκορδάτο, Κων. Μεταξά, Ιωαν. Παπαδιαμαντόπουλο, Αναστ. Παπαλουκά, Αθ. Ραζηκότσικα, Δημ. Σιδέρη, Σπυρ. και Χαρ. Τρικούπη και από τους νεότερους: Χρ. Ευαγγελάτο, Ιωαν. Λυκούδη, Κων. Πετρόπουλο, Χρ. Μπασαγιάννη.²⁸

28 Μ. Βουγιούκα - Β. Μεγαρίδη - Β. Μπίσσα - Σταφυλάκη: Οδωνυμικά της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου. Εκδόσεις «Διέξοδος» 2004.

Κιβωτός Εθνικής Μνήμης

Το Μεσολόγγι έπεσε τη βραδιά της Εξόδου, στις 10 Απριλίου 1826 και απελευθερώθηκε στις 2 Μαΐου 1829²⁹, ημερομηνία κατά την οποία υπογράφηκε και η σχετική συνθήκη παράδοσης της πόλης από τους Τούρκους.

Στις 14 Μαΐου 1829, ο Κυβερνήτης Ι. Καποδίστριας εξέδωσε από την Αίγινα, το υπ' αρ. 12.449 ψήφισμα, επίσημη πολιτειακή πράξη, με την οποία αποφασίστηκε η ίδρυση του Ηρώου Μεσολογγίου.

Στο τέλος του αυτού έτους, 28 Δεκεμβρίου 1829, ο υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων Ν. Χρυσόγελος, αφού έλαβε τη διαβεβαίωση του προσωρινού Διοικητή Μεσολογγίου Στ. Πυλαρινού (2-11-1829) ότι «...έτελείωσεν ή συλλογή τῶν ὀστέων τῶν μακαριτῶν ἐδῶ πεσόντων ὑπέρ πατρίδος καί τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως...», προκήρυξε διαγωνισμό σχεδίου ανέγερσης του μνημείου. Τα οστά των αγωνιστῶν είχαν συγκεντρωθεί ἤδη, ἀπό τα τέλη Οκτωβρίου 1829, στο χώρο που είχε επιλεγεί και είχαν αποτεθεί σ' ένα μεγάλο σωρό, στο σημείο όπου ανεγέρθηκε ο Τύμβος, δηλ. εγγύς των ερειπίων της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου.³⁰

Τελικά το μνημείο θα εγκαινιαστεί μετά από 9 χρόνια, παρουσία των Βασιλέων Όθωνος και Αμαλίας στις 18 Δεκεμβρίου 1838³¹ με την ευκαιρία μετακομιδής των ιερών λειψάνων με επίσημη επικήδεια πομπή από τον Άγιο Παντελεήμονα, όπου εφυλάσσοντο, στο σημείο όπου επρόκειτο να ανεγερθεί ο Τύμβος.

29 Η συνθήκη είναι προχρονολογημένη. Υπεγράφη τη νύχτα της 3ης προς 4ης Μαΐου και ο ελληνικός στρατός εισήλθε στην πόλη την 6η Μαΐου, μετά την αποχώρηση των Τούρκων.

30 Γ. Ν. Κουφού: «Ο κήπος των Ηρώων», Αθήνα 2007, σελ. 57.

31 ό.π. σελ. 194: Ο Όθων είχε επισκεφτεί ἤδη δύο φορές το Μεσολόγγι, το 1833 και το 1837. Τόσο αγαπούσε το Μεσολόγγι, που στα ανεπίσημα ταξίδια του χρησιμοποιούσε τον τίτλο: Κόμης του Μεσολογγίου.

Το ψήφισμα με το οποίο αποφασίστηκε η ίδρυση του Ηρώου Μεσολογγίου

Αριθ. 40.
Έτους Δ.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΕΝ ΑΙΓΙΝΗ, ΣΑΒΒΑΤΩ, 25 ΜΑΪΟΥ 1829.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ.

Πράξεις τῆς Κυβερνήσεως.

Ἀρ. 12,449. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.
Ο ΚΤΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἡδύκησεν ὁ Κύριος, καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Μισολογγίου κυματίζεται πάλιν ἡ σημαία τοῦ Σταυροῦ. Βίς τὰ τείχη τῆς πόλεως τοῦ Μισολογγίου κίρται τὰ δοτᾶ τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες προμαχόμενοι αὐτῆς, ἔπεσον ἐνδεδόξως.

Τὸ πρότιστον τῶν χρεῶν μας, τὸ ὅποιον οφείλομεν ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀειδίων ἐκείνων μαρτύρων, εἶναι τὸ νὰ προσφέρωμεν ἐπὶ τοῦ βυσιαστιοῦ τοῦ ἕψιστου τῆς ὑπερ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἐνθέρμους εἰχᾶς μας.

Γὰ χρεὶς τοῦτο ἀφοῦ ἀποδώσωμεν, ἔχομεν καὶ ἄλλο ὄχι ὀλιγώτερον ἱερὸν νὰ ἐκπληρώσωμεν ἔχομεν χρεὶς νὰ συλλέξωμεν μετ' εὐλαθείας τὰ σθεῖσματα αὐτῶν λείψανα, καὶ νὰ τὰ καταθέσωμεν εἰς τι μνημεῖον, ὅπου ἡ πατρίς ν' ἀποδίδῃ κατ' ἔτος τὸν φόρον τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς εἰς τὴν κόνιν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐμαρτύρησαν ἡρωικῶς ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος αὐτῆς.

Ἡ Κυβέρνησις, διερμηνεύουσα τὰ αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων, ὑπερπεποιθὼτα νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ τιαῦτα χρέη των,

Διατάττει.

Α. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν, καθ' ἣν θέλει ἐγκαινισθῆ ἡ παρῶτη ἐκκλησία, ἣ ὅποια ἐπιτεκεῖται ἤδη εἰς Μισολόγγι, νὰ ἱερουργήσῃ ὁ μητροπολίτης, διὰ νὰ δεηθῇ ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἡρωικῶν προμάχων τῆς πόλεως τοῦ Μισολογγίου.

Β. Ὁ Πληρεξούσιος Τοποτηρητῆς νὰ διορίσῃ ἐπιτροπὴν, συγκειμένην ἀπὸ ἀνδρῶν τοῦ ἱεροῦ κλήρου, ὡς καὶ ἀπὸ πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν αξιωματικῶν, ἧτις οφείλει νὰ λάβῃ τ' ἀναγκαῖα μέτρα, διὰ νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ ἐφεξῆς.

Ἄ. Νὰ συντεθῇ κατάλογος τῶν ἐκκλησιαστικῶν, αξιωματικῶν, στρατιωτῶν, πολιτικῶν ὑπουργῶν, ἣ ἀπλῶν πολιτῶν, οἵτινες ἔπεσον ὡς θύματα τῆς πολιορκίας τοῦ Μισολογγίου κατὰ τὰ 1822, 1823, 1825 καὶ 1826.

Τιμὴ τῆς Συνδρομῆς
Ἔτος, Τάλαρα Δίσταλα 6
Ἑξαμηνιαία 3
Τριμηνιαία 1 1/2

Αἱ συνδρομαὶ γίνονται ἐνταῦθα μόνον τῷ Γραφεῖο τῆς Εφημερίδος, εἰς ἅλα δὲ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ Κράτους, παρὰ τοῖς ἑπιστάταις τοῦ Ταχυδρομείου.

β. Νὰ συλλεθῶσι τὰ κεκρά αὐτῶν λείψανα, καὶ νὰ προσδιορισθῇ ὁ τόπος, ὅπου πρέπει νὰ ἐναποθεθῶν.

Γ. Ὁ Κυβερνήτης θέλει ὑπάγει αὐτοπροσώπως εἰς Μισολόγγι, διὰ νὰ παρενεβῆ εἰς τὴν μεγάλην ἐπικήδειον σομπῆν, τῆς ἐσομένης πρὸς μετακίμειν τῶν ὀστέων αὐτῶν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπου θ' ἀνεγερθῇ μνημεῖον ἀφοσιούμενον ἀπὸ τὸ ἔθνος εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων ἐν Μισολογγίῳ προασπιστῶν τοῦ Σταυροῦ.

Ἡ Κυβέρνησις θέλει ἐκδώσει πρόγραμμα, προσκαλοῦσα δι' αὐτοῦ τοὺς ὁμογενεῖς ἀρχιτέκτονας καὶ λιθοξόους, νὰ στείλωσιν εἰς αὐτὴν, ἐντὸς ἐνὸς ἔτους, σχέδια καὶ πρωτότυπα διὰ τὸ μνημεῖον, περὶ εὐ ὁ λόγος.

Ἐν Αἰγίνῃ, τῇ 14 Μαΐου 1829.

Ὁ Κυβερνήτης
Ἰ. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ.
Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας
Ν. ΣΠΗΛΙΑΔΗΣ.

Ἀρ. 12,478. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.
Ο ΚΤΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Οἱ 500 ἐσφρανοὶ, τοὺς ὅποιους συνηγάγομεν ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ παρελθόντος ἔτους εἰς τὴν Πόρον καὶ Ναύπλιον, διατιῶνται τέλος πάντων εἰς τὸ κτίριον, τὸ ὅποιον, χάρις εἰς τὴν ἐνεργητικὴν διάθεσιν τῶν γενναίων φιλελλήνων, ἀνηγέθη πρὸ ὀλίγου εἰς Αἰγίνα.

Ἐπιθυμοῦντες δὲ νὰ δώσωμεν εἰς τὸ κατὰστημα τοῦτο διοργανισμὸν ἱκανὸν νὰ καταστήσῃ τοὺς μαθητὰς μετόχους τῶν ἀγαθῶν τῆς ἠθικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἡγιᾶς στοιχειώδους παιδείας.

Καὶ ἐπεριδόμενοι εἰς τὸν ἐμφρονα ζῆλον καὶ τὸν πατριωτισμὸν τῶν πολιτῶν, τοὺς ὅποιους προσκαλοῦμεν νὰ διευθύνουν καὶ νὰ διοικῶν τὸ περὶ εὐ ὁ λόγος κατὰστημα, καὶ νὰ ἐπιστατοῦν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν μαθητῶν.

Διατάττομεν.
Περὶ Διοικήσεως τοῦ Ὁρφανοτροφείου.

Ἀρθ. Α. Τὴν γενικὴν ἐπιστάσιν τοῦ Ὁσφανοτροφείου, καθὼς καὶ τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ, θέλει ἔχει Ἐπιτροπῆ,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Το Ηρώον, το οποίο κάλυψε τη διασωθείσα έκταση του κέντρου του τείχους, έμεινε αφρόντιστο για 20 χρόνια. Είχε την αίσθηση ο επισκέπτης ότι επρόκειτο για ακαλλιέργητο σιταροχώραφο μέχρι που το 1858, επί δημαρχίας Γ. Διαλετή, άρχισε να το επιμελείται ο Γ. Κουτκουτάκης.

Στη βόρεια πλευρά, πάνω στα ίχνη του τείχους που είχε κατασκευάσει ο Μ. Κοκκίνης, θα υψωθεί το τείχος που βλέπουμε σήμερα και επί δημαρχίας Γ. Μακρή (1887 - 1891) θα τοποθετηθούν κιγκλιδώματα στις άλλες πλευρές.

Μέσα στον περιβόλο του κήπου υψώνεται ο Τύμβος όπου φυλάσσονται τα οστά των αγωνιστών της Εξόδου. Στην μπροστινή πλευρά του είναι χαραγμένο το επίγραμμα του Ι. Βενθύλα:

ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ
ΗΝΙ, ΛΕΩΝΙΔΑΙ ΠΟΛΥΠΛΗΘΕΙΣ ΕΝΘΑ ΚΕΟΝΤΑΙ
ΕΙΝΕΚ' ΕΛΕΥΘΕΡΙΗΣ ΙΦΙ ΜΑΧΕΣΣΑΜΕΝΟΙ³²

ΧΠΗΗΗΗ ΔΔΔΠΠ
ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ Α' ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ Β'
ΧΠΗΗΗΗΔΔΠ ΧΠΗΗΗΗΔΔΠ³³

Ανατολικά του Τύμβου είναι το μνημείο του Μάρκου Μπότσαρη, που πάνω εκεί τοποθετήθηκε η «Κόρη τῆς Ἑλλάδος», γλυπτό του Γάλλου Δαυίδ ΝτΑνζέ³⁴ (1834). Ανάμεσα Τύμβου και Μνημείου υψώθηκε ο ανδριάντας του Λόρδου Βύρωνα.

32 Εν τούτω Νικά. Ίδού, Λεωνίδες αμέτρητοι είναι θαμμένοι εδώ, που πολέμησαν γενναία για την Ελευθερία

33 Τα γράμματα δείχνουν, τα πρώτα τη χρονολογία εγκαινίων και τα άλλα των δύο πολιορκιών. Χ=χίλια, ΠΗ=πεντακ., Η=εκατό, Δ=δέκα, Π=πέντε, Ι=ένα.

34 Το γλυπτό υπέστη διάφορες ζημιές και στάλθηκε στο Παρίσι, όπου οι μαθητές του Ντ' Ανζέ τις αποκατέστησαν και από τότε (25.3.1884) βρίσκεται στο Ιστορικό και Εθνολογικό Μουσείο. Έκτοτε παραμένει εκεί. Ο Δήμαρχος Μεσολογγίου Π. Καψάλης, το 1892, ζήτησε την επαναφορά της «παιδούλας», αλλά το αίτημά του δεν έγινε δεκτό, από τον τότε Πρόεδρο του Μουσείου Ιωάννη Μπότσαρη. Αυτό που υπάρχει σήμερα στον τάφο είναι αντίγραφο που φιλοτεχνήθηκε το 1915 με εντολή και δαπάνη του Ελ. Βενιζέλου, επί δημαρχίας Ελ. Σπετσίερη.

Η «Κόρη της Ελλάδος» (αντίγραφο) στον Κήπο των Ηρώων.

Ο επισκέπτης και προσκυνητής θα σταθεί μπροστά στις στήλες αγωνιστών, όπως των: Ρωγών Ιωσήφ, Θ. Γρίβα, Ν. Κασομούλη κ.ά. και των φιλελλήνων Αμερικανών, Γάλλων, Γερμανών, Ιταλών, Πολωνών, Ρώσων και Κυπρίων αγωνιστών. Και πριν περιηγηθεί τον Κήπο θα χει την ευκαιρία μπαίνοντας μέσα να διαβάσει σε ειδική στήλη το ψήφισμα του Καποδίστρια για τη δημιουργία του Κήπου των Ηρώων.

Σε επίκαιρα σημεία υπάρχουν οι προτομές του Χ. Καψάλη, Αθ. Ραζηκότσικα, Δημ. Μακρή, Ι. Παπαδιαμαντόπουλου, Ν. Μπότσαρη, Μητρο. Δεληγιώργη κ.ά. Ακόμη 20 απέριττοι σταυροί μαρτυρούν τα μνήματα ισάριθμων ηρώων.

Ο Κήπος σήμερα είναι θαυμάσιος τόπος αισθητικής απόλαυσης, αλλά ο επισκέπτης περισσότερο νοιώθει ότι βρίσκεται σε μια «Κιβωτό Εθνικής Μνήμης» και αποχωρεί με ένα ενισχυμένο συναίσθημα ανθρωπίνης και εθνικής αυτογνωσίας.

Απόσπασμα από το Βιβλίο του Διονύση Σπ. Μπερερή
" ΟΙ ΔΗΜΑΡΧΟΙ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ "
το οποίο διαμορφώθηκε σε ψηφιακή μορφή από αντίτυπο
για τις ανάγκες της ιστοσελίδας
www.pentalofo.gr